

НЕГРИ У НАШОЈ ЗЕМЉИ.

Док су наше земље биле под Турцима било је у њима народа и из врло далеких земаља: Татара, Черкеза, Негра, које је судбина довела у њих. У једној ранијој књизи *Гласника* ми смо видели судбину Черкеза у њима,¹ а овде ћемо рећи коју реч о Негрима.

Негре је наш народ увек називао *Арапима*, па ћемо их и ми тако звати у овом прилогу. Они су као чиновници, војници и робови долазили међу нас. Са ослобођењем наших земаља од Турака њих је потпуно нестало; само се још гдешто, у сасвим незнатним остатцима виде још и данас.

Арапа је међу нама било доста рано, можда одмах после турских продирања у наше крајеве. Немачки путник Стеван Герлах, који је 1573 године прошао кроз Србију вели да је у свакој паланци од Будима до Ниша, где год је стао или преноћио, видео Јевреја, Цигана и Арапа.² Народне песме их помињу доста често. И друга наша традиција зна по нешто о њима. Слушао сам да је негде у Пиви био оца Арапин, који се звао Арап-оца Авдић. У Новом Пазару је у сред вароши Арапов гроб. Ту је, прича се, пре стотину и више година сахрањен некакав Арапин, који је био господар од Новог Пазара. За село Клечовце (турски Чауш-ћој) прича се да га је населио некакав Арапин који је био чауш у Страцину, одакле је са својим Арапима дошао на место где је сад Клечовце и населио га. Данас од Арапа ту нема никаквога трага.³ Нека села у нашој земљи потсећају именима на Арапе: Араповац у Колубари, Араповићи (Округ Рашки, Срез Штавички),⁴ Арапли (Солунска и Драмска Каза) и Арап (Гребенска Каза)⁵

Сем овога Арапи се, истина врло мршаво, помињу и у нашим писаним споменицима. 1821 године помиње се у Београду некакав Арапин, ефендија, који је хтео да убије једног Србина, терзију, „што му није дао шегрта да га код куће крпи, јер је мајстор знао какав је овај ефендија за децу”.⁶ 1826 године био је у Пожаревцу један од српских добошара „Арапин, родом из Африке, који је кршчен и у свјатому кршченију име му је дато Јован”.⁷ 9 маја 1836 године налази се у списку „књажевских музиканат” (бандиста) Кнеза Милоша и некакав Ђорђе Арапин, родом из „Арапске”.⁸

У Солуну и Јенице Вардару било је пре балканског рата по неколико кућа афричких Негра, или, како их мештани називају, Арапа. То су остатци некадашњих робова који су служили по богатим турским кућама и од којих су узимани шкопци за хареме. Неки од њих се и сад врзу око богатијих тур-

¹ *Гласник Скопског Научног Друштва*, књ. III. стр. 143—153.

² *Гласник Српског Ученог Друштва* књ. 36. стр. 206.

³ Ј. Х. Васиљевић, *Јужна Стара Србија*, I. стр. 207.

⁴ *Речник места у ослобођеној области Старе Србије*, израдио Мил. Ант. Вујић, Београд, 1914, стр. 171.

⁵ В. Кјичовъ, *Македонија*, Софија 1900, стр. 117, 141; 179, 277.

⁶ М. Гавриловић, *Милош Обреновић II*, 98.

⁷ Јоаким Вујић, *Путештвије по Србији I*, 56.

⁸ Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Војни рапорти 1836.

ских кућа у којима служе да се прехране. Говоре турски, муслиманске су вере и сами себе рачунају у Турке. Врло су добро очували свој афрички тип и јасно се разликују од Турака. Сачували су много својих обичаја и у извесно време од године скупљају се и играју своје религиозне игре.⁹

Како ми пише г. Стеван Тановић школски надзорник у Ђевђелији, који је пре последњих ратова био учитељ у Јужној Србији, било је по свима местима где је било већих гарнизона по неколико Арапа и Арапки. Доводили су их виши турски официри као своју кућну послугу. Мушкарци су скоро увек били ушкопљеници. Било их је неколико и у Ђевђелији. Сада од њих нема ни трага. Сви су се са Турцима иселили. Били су, колико је запажено, јаки, поштени, поуздани и неподмитљиви. Својих кућа нигде нису имали. У Солуну их је било неколико и после одласка Турака. Оставши без посла, и мушки и женски продавали су по кафанама слану леблебију у корпицама. За време Турака био је по гарнизонима и по који Арапин као војник. — Једина успомена на њих остало је то што жене и сад прете несташној деци Арапкама, као што то чине у другим крајевима Циганкама.

29 августа 1928 године био сам у Улцињу. Био сам врло изненађен кад сам на улици видео једно дете од тринаест до четрнаест година потпуно негарскога типа, те је изгледало као да је тога јутра доведено из Африке. Одмах сам питао откуда је и добио сам одговор да је одатле, из Улциња, где је некада било врло много Негра. Нешто из онога што сам тада забележио, а још више из података које ми је љубазно писмено саопштио г. Љубомир А. Булатовић, учитељ у Улцињу, ја ћу о њима изнети ово што следи:

У Улцињу и у Штоју, селу близу Бара има још и данас пет кућа чистих афричких Негра, које и овде зову Арапима. У трима кућама станују самци, а само у двама су Арапи са женама и децом. Некада их је било много више. У самом Улцињу било их је на сто кућа. Чак кад су Црногорци, у рату с Турцима 1876—1878, освојили Улцињ било их је у њему на педесет кућа. Нешто мање било их је и у Бару. Било их је и у Скадру и по околним селима.

Кад су насељене прве негарске фамилије у овоме крају нико не зна. Зна се пак да су довођене из Африке као робље. Улцињани су некада били на гласу поморци, трговци и гусари. Између осталог они су трговали и робљем. Куповали су и мушкиње и женскиње са разних страна, а највише из Африке. У народу се поименце помињу Мисир, Тунис и Триполис откуда су Арапи довођени. Неко су робље робили и сами улцински гусари и продавали трговцима. Купљено робље улцински трговци су препродавали, или су га доводили на своја имања да им раде земљу, или су га на својим бродовима употребљавали као морнаре. Што је ко имао више робова сматрао се богатијим и угледнијим. Богати људи су их давали и као мираз својим кћерима. Тако је баба неког Адема Баранина довела мужу у мираз четири Арапина.

Арапи нису остајали робови целог живота. После извесног броја година господари су их ослобађали. Да ли је сваки роб бивао ослобађан данас се више не зна. Ослобођеним робовима господари су градили куће, давали им нешто од свога имања и остајали и даље њихови заштитници. Деца ослобођених робова била су слободна. На тај начин у Улцињу је било и робова и слободних Арапа. Слободни су били земљорадници или морнари. Занате нису радили. Двојица су били капетани сопствених бродова. Звали су се Гучи Али-Арап (умро је пре једно двадесет година) и Даут Калија. Калија је био власник једног од највећих улцинских бродова. Са тим се бродом и утопио у Валденосу од прилике пре шездесет и пет година. Имао је врло лепу кућу у Улцињу која и данас постоји. Плафон у једној њеној соби тако је лепо украшен резбаријама да представља велику уметничку реткост. Према Калијиној кући подигао је, у исто време кад и он, врло лепу кућу и други неки грађанин. Те

⁹ В. Кжичовъ, Македонија, стр. 117.

су куће биле права чуда од лепоте, па су и у песме метнуте и хваљене да су лепше од беговских. Пола Калијине куће данас је својина г. Ђ. Јуришића, учитеља.

О улцинском гусарењу и судбини једног Арапина у Улцињу се овако прича: У другој половини XVII века гусарио је по Јадранском Мору чувени грчки пират Ламбро (Аралампије), родом из Месалоне. Кад се једном улцински гусарски брод „Соколева” спремао на пут, једна Арапеша (Арапка) доведе капетану брода свога сина Муста, дечка од четрнаест година, и замоли га да га собом поведе. Капетан прими дечка и узме га као послугу. Пред полазак капетан нареди да се сви морнари наоружају, сваки да спреми по једну флинту (пушку) са довољно барута и олова, по два кремена и по оштру убојну секиру. Кад је све било готово, брод отплови. На њему је, осим малог Арапчета, било још четрнаест људи. На пучини, између Светог Николе и Медове „Соколева” се намери на Ламбров брод. Одмах отпочне пушчана борба, а за тим се оба брода саставише и отпочне сеча секирама. Сви Улцињани изгину, само остане у животу Муста Арап, који се био сакрио и кога Ламбро одбрани. И Ламброви другови, сем троице, изгину. Потопивши „Соколеву” Ламбро се врати у Месалону, где Муста Арапа остави у својој кући као роба. После три године улцински гусар, Лико Цен, ослободи Јадранско Море од Ламбра.¹⁰ Пошто Ламбро погине, његова жена ослободи свога роба, и Мусто, преко Валоне, дође у Улцињ. Сви су мислили да је и он с друштвом пропао. Био се и изменио те га нису познали. Кад се казао људи му нису веровали, већ су га питали да ли зна где му је кућа. Он одговори да зна и оде кући. Била је већ ноћ. Он закуца на врата и зовне мајку. Мајка упита ко је и он се каже. Она га стане терати, говорећи да је њен син већ одавно погинуо. Он је стане уверавати да је жив, но она не поверова, већ отидне у собу и каза деверима који су јој те вечери били дошли на сједник. Они помисле да је вампир, дохвате пушке и пођу да га убију. Но мајка их задржи говорећи да ће познати да ли је њен син чим га помирише иза левога ува. Чим то учини, узвикну: Благо мени, ово је мој Мусто! и стане га грлити и љубити. Арапи окрену пушке у вис и учине шенлук. Сутра дан Мустова мајка покупи од Арапа сав пекмез од мурава и грожђа, те направи три казана алве и учини велику гозбу. Мусто Арап живео је до пре тридесет година. Имао је сто двадесет и четири године кад је умро. Често је причао о своме робовању и повратку. То причање забележио је г. Љ. А. Булатовић од човека коме га је сам Мусто казивао.

Сви су били вере муслиманске. Женили су се између себе; врло је ретко било да се Арапин ожени белом женом. Жене су им криле лице као и друге муслиманке. Слабо су се множили. Говорили су међу собом својим језиком. И данас двоица знају тај језик и на њему певају своје песме. Уз то су знали још само арнаутски; српски је слабо ко знао, или ако је ко знао, знао је врло мало. Били су одважни и храбри, и у рату врло издржљиви. И мушки и женски носили су се по варошки. Били су помодари, и кад год су могли гледали су да буду што богатије одевени. Нису имали право презимена, већ су се презивали по именима својих господара, на пример, Максут Арап Беџира Јусуфа. У овом случају реч Арап више је означавала роба него Негра. Слободни су имали као презиме реч Арапи, на пример, Тахир Арапи, или какав надимак, на пример, Даут Калија. У Улцину и сад живи Јусуф Арапи. Његов је син ишао у школу једну годину и звао се Ахмет Шепетеја.

Рекли смо да је од Арапа у Улцињу и околини мало још ко остао. После ослобођења ових крајева од Турака многи виђенији Улцињани и Барани иселили су се у Арбанију, највише у Скадар и Драч. Сви су са собом одвели и

¹⁰ О Лику Цену и Ламбровој погибији види: *Улцињ (Ловћенски Одјек, бр. 4 и 5, стр. 291)* и *А. Јовићевић, Црногорско Приморје и Крајина (Српски Етнографски Зборник XXIII, стр. 89)*.

своје Арапе. Запамћено је да их је Бет Ђули одвео осам, Хаџи Мемин Беџи пет. Други су их имали мање. И многи слободни Арапи отишли су са својим ранијим господарима, јер нису хтели да остану без својих заштитника. Најзад као што смо поменули, Арапи су се слабо патили.

Арапи су били развијени и снажни људи. Један од најкрупнијих био је Максут Арап Беџира Јусуфа (види слику). Он је причао г. Булатовићу да је рођен у Африци, и да му је отац био племенски главар. Његово је племе било у завади са суседним племеном. Једном, кад је Максуту било дванаест година, играјући се изван села буде ухваћен од људи из суседног племена, одведен у Триполис и продат као роб једном Улцињанину, по имену Беџиру Јусуфу који га доведе у Улцињ. После неког времена господар га ослободи, ожени и даде једног коња те је киријао између Улциња и Бара. Две три године после ослобођења Улциња од Аустријанаца, његов ранији господар, Беџир Јусуф пође у

Сл. 1. — Максут Арап Беџира Јусуфа.

Цариград да се тамо настани. Са њим је пошао и Максут коме је била умрла жена и једна девојчица, те је био самац. Плачући опростио се са Улцињанима. У Цариграду се разочарао. Беџир се слабо о њему старао, а он сам, без искуства, већ остарео и изнемогао, није могао опстати у Цариграду, но се врати у Улцињ, где је ускоро и умро 12 октобра 1923 године. — На свима свечаностима на Цетињу међу црногорским муслиманима истицала се крупна фигура Максута Арапа. Краљ Никола му је нудио да буде перјаник, но он се није хтео примити. Говорио је да не зна добро српски, па неће моћи да послужи како треба; да је невешт, па ће му се смејати; и најзад, да нема куд кад није на служби, јер су се перјаници сваког месеца смејивали. Оних месеца кад нема плате не би имао од чега живети, јер не би могао киријати као пре.

У Улцињу је запамћен и један арапски обичај. Једном у години сви Арапи из Улциња и околине скупљали су се на врх Пињеша, изнад Улциња, на

место које се по њима и сад зове Фуш-Араби (Арапско Поље), па би се три дана частили играли и певали. Долазили су и слободни и робови, којима господари никад нису бранили да на ову свечаност дођу. Бивало је ту по три стотине Арапа. Сем њих долазили су и други људи које су позивали. Слободни су сами приправљали што треба за гозбу, а робовима су господари давали пециво, а хануме алву, сарајлију (слатка пита од сувог грожђа, шербета и двопека) и друге слаткише. Пила се само вода, кафа и шербе, јер им је друго пиће вера забрањивала. Ови су се сабори увек мирно свршавали.

Тих. Р. Ђорђевић.

RÉSUMÉ.

Le *Dr. Tih. R. Djordjević*, professeur de l'Université de Beograd, étudie dans cet article le passé des nègres en Yougoslavie. Pendant l'invasion des Turcs, les pays serbes ont vu passer des nègres africains, soit comme fonctionnaires ou soldats turcs, soit comme leurs esclaves. Ils sont connus chez les Serbes sous le nom d'Arabes. Avec les Turcs, les nègres ont également disparu des pays serbes, sauf quelques traînards d'un nombre insignifiant.

Dans les chansons nationales serbes, dans les traditions, de même que dans la toponomastique, on trouve plusieurs traces caractéristiques du passage de ces nègres. Aujourd'hui il existe encore quelques familles à Ulcinj et à Štaj, près de Bar. À Ulcinj, on trouve encore bien des souvenirs concernant la vie et les moeurs de ces nègres, que l'auteur nous expose avec force détails.
